

Віталій Тельвак

ЛЬВІВСЬКА ІСТОРИЧНА ШКОЛА МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО: КУЛЬТУРА КОНФЛІКТУ*

Схоларна проблематика в сучасній українській історіографії найчастіше зорієнтована на аналіз формальних структур та кількісних показників. Тому доволі рідко в поле зору історіографів потрапляють питання особливостей міжособистісної комунікації представників того чи іншого дослідницького середовища. Подібну тенденцію спостерігаємо й стосовно львівської історичної школи Михайла Грушевського. І якщо подекуди в літературі натрапляємо на спостереження про психологічний клімат школи, то практично не звертається увага на широкий спектр конфліктних ситуацій, які у своєму становленні та функціонуванні зазнавала перша школа українських гуманітаріїв. Тож зазначена проблема вимагає спеціального всебічного аналізу у вертикальній (вчитель/учні) та горизонтальній (середовище учнів) площинах з урахуванням як генези львівської школи, так і різнопланової джерельної бази.

В середовищі дослідників української історіографії певної стереотипності набуло переконання про складний характер М. Грушевського, котрий був чи не єдиною причиною його непростих взаємин із сучасниками, втім і з учнями. Вже після кількох років перебування у Львові у вченого поступово склалася репутація людини не поступливої, котра власну рацію відстоює надзвичайно твердо. Все це наклало певну тінь на його відносини з учнями, адже опоненти М. Грушевського пускали поголоску, що молоді дослідники мусять підкорятися у всьому його "пресії", бо фінансово залежні від учителя. Згаданий стереотип навіть виробив певний стиль поведінки одного з найближчих учнів М. Грушевського Степана Томашівського, що бажаючи показати власну незалежність від учителя, демонстративно опонував йому на людях – робив, за словами львівського професора, "по троху опозицію для опозиції" [11, 59]. Він похвалявся перед учителем, про що той з прикрістю відзначив у щоденнику, "що має репутацію, що ніколи не боїться висловити міні противну гадку" [11, 59]. С. Томашівський навіть дозволяв собі давати поради вчителю, "аби [...] взагалі не цинив тих, що у всім притакують, бо залежать вповні від мене" [11, 110]. Звісно, все це не сприяло нормалізації їхніх відносин, та й зрештою робило напруженими взаємини між іншими представниками школи, котрі спостерігали за таким неетичним ставленням до заслуженого працівника.

---

* Публікація містить результати досліджень, проведених при грантовій підтримці Держаного фонду фундаментальних досліджень за конкурсним проектом (№Ф67/8-2015) «Спільна історія України та Білорусі в сучасній колективній пам'яті обох народів: компаративний аналіз».

Найчастіше конфлікти між М. Грушевським і його учнями виникали на етичному ґрунті. Надзвичайно вразливий, за його словами, на "рутенську манеру" пліткарства та інсинуацій, учений доволі жорстко реагував на подібні речі. Для прикладу наведемо перший за хронологією його конфлікт з Мироном Кордубою, що виник навколо підготовки молодим істориком рецензії на перший том "Історії України-Руси". М. Грушевський, з подачі головного редактора празького журналу "Věstník Slovanských Starožytosti" Любора Нідерле, запропонував молодому істориком підготувати рецензію на першу частину багатотомника. При цьому, редагуючи твори учня, львівський професор знав із власного досвіду про його проблеми з літературною українською мовою. Тож умовою публікації рецензійного тексту поставив обов'язкове його редагування кимось із філологів: "[...] З огляду, що се річ принципіальна і мова в сій міжнародній публікації ["Věstník Slovanských Starožytosti"] мусить бути бездоганна, я просив би Вас Вашу рецензію дати, перед висилкою до редакції, до мовної рецензії – напр. д-ру Возняку, або п. Павлику, або хоч і міні" [1, 65 зв. – 66].

М. Кордуба прийняв згадану умову, хоча, як свідчать подальші події, такий контроль був йому явно не до вподоби, втім висловити своє незадоволення уголос він не наважувався. М. Кордуба просто не надіслав остаточної версії своєї рецензії ані жодному з названих мовознавців, ані самому М. Грушевському, користаючи з його поїздки до Росії. На прохання вчителя прокоментувати свій учинок, серед багатьох пояснень він зазначив: "Остаточно я не думаю, щоб зі мною справа вже так сумно стояла, щоб я не-вспів, коли схочу, старанною мовою написати пару сторінок критики" [5, 47]. Своїм обуренням дріб'язковою опікою М. Грушевського М. Кордуба поділився зі своїм родичем, впливовим галицьким політиком і ідейним опонентом автора "Історії України-Руси" Олександром Барвінським під час одного з приїздів до Львова. Після їхньої бесіди О. Барвінський, маючи гострий конфлікт з львівським професором, пустив поголовку Львовом, що М. Грушевський, боячись серйозної критики його праці, примушував молодого ученого показувати йому текст рецензії.

Коли ці чутки дійшли до самого автора "Історії України-Руси", він природно зажадав пояснень від учня. Емоційний стан М. Грушевського яскраво передає зміст листа: "Що до рецензії на мою книжку, то пересилаючи Вам пропозицію Нідерле, я з огляду на Вашу дуже лиху мову в оглядах був поставив умовою, щоб Ви прислали її до рецензії міні або Франку. Сю ділему поставив я, знаючи рутенську манеру скрізь дошукуватися укритих гадок; як Вам ані я ані Франко не подобалися, моглисьте вказати якусь третю особу, але Ви нічого не сказали против сеї умови. Натомість перед п. Ол. Барвінським представили Ви, що от я під покривкою мовної рецензії хотів дістати рецензію до рук (очевидно –

боячися, аби Ви мене в ній не знищили дуже). [...] Отже Ви, перекрутивши факти, постаралися представити мене в негоднім сьвіті перед чоловіком міні ворожим. Ну, від говоріння п. Барвінського я може й не пропаду, а від Вашої рецензії може й не згину, але факт зістається фактом. Його моральну оцінку зіставляю Вам самим, я ж скажу тільки, що по нім не можу до Вас мати ані симпатії, ані поважання" [1, 80 зв. – 81] (підкреслення М. Грушевського – авт.). Ми зумисне навели таку довгу цитату, щоб показати безкомпромісність і різкість реакції М. Грушевського на етичні прорахунки близьких йому людей.

Будучи заскоченим таким розвитком подій, М. Кордуба, звісно, був змушений виправдовуватися, наголошуючи, що поширена О. Барвінським інформація "є прямо ложна а при тім звучить так комічно..." (підкреслення М. Кордуби – авт.). Разом із тим він відверто зазначив: "Правдою є лише, що я почувся доволі неміло вражений, коли Ви поставили до мене таке бажанє; а се тому, що через се я бачився укваліфікований як чоловік, що не вспе у своїй рідній мові склеїти двох речень правильно" [5, 47]. Вочевидь перебуваючи під сильним враженням від незручності ситуації, що склалася, М. Кордуба вказує на те, що проблеми з мовою властиві й іншим українським дослідникам, втім і самому М. Грушевському. "[...] Коли йде річ про мову, – пише у тому ж листі молодий дослідник, – той Вам можна зробити під тим оглядом заміти, що й Ви уживаєте слів і форм не чисто руских...". Врешті, М. Грушевському виявилось достатньо пояснень М. Кордуби і конфлікт був вичерпаний. Це дозволяє говорити про М. Грушевського як про емоційного, але відхідливого чоловіка. Відзначимо, що звертаючись до взаємин учителя та учнів, ми неодноразово знаходимо підтвердження цьому спостереженню.

Ще одним джерелом напруження між учителем та учнями було невідповідне виконання останніми його доручень. При цьому найбільше прикрих, але заслужених слів доводилося вислуховувати тим учням, котрі у той чи інший час належали до так званої "фамілії" – найближчого кола його співробітників. Про відвертість висловлювання М. Грушевським незадоволеності вчинками своїх учнів показово свідчить уривок з його листа до Івана Джиджори: "Прикро міні дуже, що Ви так легко берете свої зобов'язання і так мало можна спуститися на Ваше слово. В таких молодих літах чоловік повинен старатися заробити собі репутацію солідности й словесности, а Ви робите навпаки! Чого надіятися від "чужих", коли "свої" беруть так легко свої обов'язки! Дуже міні се гірко!" [7, 61]. Цілком у "батьківському" стилі М. Грушевський міг і насварити своїх недбалих учнів. Про один такий випадок він згадує у щоденнику: "[...] Джиджора якийсь як заяць на барабані, я дуже його сварив, що марнує час" [11, 49].

Переконаючись у невиконанні учнями покладених на них обов'язків, М. Грушевський міг і позбавити довіреної раніше справи. Так, після

прийняття Археографічною комісією НТШ планів козацької археографії, цей напрямок зголосився курувати С. Томашівський. Але, як свідчить щоденник М. Грушевського, молодий дослідник не впорався з таким масштабним завданням. "Потім було засід[ання] археограф[ічної] ком[ісії], – писав голова АК НТШ. – [...] Вияснив я справу видання актів Хмельн[ицького], що Том[ашівський] властиво нічого не зробив – делікатно я усунув його монополію, яку хотів він собі застерегти" [13, 24].

Опрацьовуючи розлоге листування М. Грушевського зі своїми учнями, натрапляємо на цікаве свідчення про своєрідну "зраду" вчителя його колишнім учнем. Йдеться про особу Миколи Стадника, котрий розпочавши наукові студії на Львівському університеті під керівництвом М. Грушевського, згодом перевівся до Кракова, відійшовши від попередньої співпраці. Коли ж за певний час він звернувся до колишнього вчителя з проханням про допомогу, той відповів, що не почуває себе зобов'язаним "попирати" колишнього учня. Цікавими при цьому є пояснення М. Стадника: "Під сю хвилю находжуся в таким настрою, що хочу бути щирим і висказати все по щирости Мойому Дорогому Професорови. Без усякої гіпокризії говорю, що мимо всяких зимнійших відносин, які настали, коли кинув я Львів, я ціню і поважаю пана Професора – і для того мушу дещо оправдатися. [...] Пишу отсі стрічки, бо я хочу знова вийти – в тісніші зносини праці – під проводом Пана Професора" [12, 2-3].

Втім, справжнім випробуванням для львівської школи стали добре вивчені на сьогодні конфлікти в НТШ, котрі призвели до фактичного розриву М. Грушевського з Товариством і деякими його учнями, насамперед з С. Томашівським, у 1913 р. Оскільки ця проблема всебічно висвітлена в літературі [2; 3; 10], зупинимось лише на тих її аспектах, які цікавлять нас у розрізі обраної теми. Насамперед звернемо увагу на той факт, що причина конфлікту лежала в позанауковій сфері і була пов'язана з гострою критикою львівським професором діячів найвпливовішої тоді в Галичині національно-демократичної партії і її провідників за їх безпринципність і схильність до угодовства з польською владою. Відповіддю на цю критику стала низка анонімних статей авторства С. Томашівського, згодом виданих окремою брошурою, де місцями брутально опонувалося з М. Грушевським. Попри бажання С. Томашівського заховати свою причетність до згаданих статей, сучасники мали достатньо фактів для встановлення авторства. Ця обставина, як і подекуди хамський тон змісту публікацій, дали цілком зворотній очікуваному їх автору результат. Адже навіть опоненти суспільно-політичної практики М. Грушевського, втім і з числа його учнів, відвернулися від ініціатора виступу. Як приклад тогочасних настроїв, наведемо уривок з листа В. Дорошенка до М. Грушевського: "Повірте, що

багатом тут чесним і поступовим людям критика д[обродія] Стрільця із-за плота глибоко відразлива. Й ті, що не годяться з Вами, п'януть тон критики Вашої критики. Та я певен, що всі ці люде ще більше б обурились, коли б довідались, хто то писав. А писав се чоловік, котрий Вам завдячує майже всією кар'єрою. Ваш ученик – др. Степан Томашівський!" [6, 252].

Градус брутальності значно зріс в опублікованій двома роками пізніше анонімній брошурі "Перед Загальними Зборами Наукового Товариства ім. Шевченка", що також готувалася за безпосередньої участі колись найближчого учня. Це видання, остаточно розсваривши М. Грушевського з львівськими колегами, відвернуло від С. Томашівського ще більше опозиційно налаштованих до голови НТШ українських інтелектуалів. Відчуття несмаку від нового твору С. Томашівського добре передає лист Ф. Вовка до В. Гнатюка: "Брошуру про Грушевського читав, і хоч ані кришечки не хочу боронити "нашого славнозвісного", але усе-таки брошура мені не сподобалась, бо занадто вже персональна і без усякої потреби анонімна. Обвинувачувати у анонімних скриптах не можна, се робить зле враження..." [3, 329].

Наслідком згаданих вище конфліктів стало не тільки зречення М. Грушевського з головування у НТШ, але і його фактичний розрив з кількома учнями старшого покоління, що фактично ініціювали брудну кампанію проти вчителя (у першу чергу, це С. Томашівський і І. Кревецький). Також львівський професор на тривалий час дистанціювався від тих учнів, що не стали виразно на його сторону, як це було, наприклад, у випадку з І. Крип'якевичем. Сам же "український Катон", як писав про С. Томашівського В. Липинський, "кинувши [...] обвинувачення, сам потім, коли М. Грушевський вибився на верх у 1917 році, визбирав скрізь оцей свій твір, так, що навіть в бібліотеці НТШ його нема".

Говорячи про конфлікти у львівській школі в координатах "вчитель/учні", варто також згадати про те, що саме з початку ХХ ст. походить міф про експлуатацію М. Грушевським своїх учнів. Наскільки про таку делікатну тему дозволяють говорити наявні джерела, життя їй дав С. Томашівський, переконуючи М. Залізняка в корисливості професійних порад учителя. В щоденнику М. Грушевський з болем відзначив: "Прикро було довідатися, що Томаш[івський] перед Залізняком відраджував братися до Хмельниччини, до документів, бо я з власн[их] інтересів туди його пхаю. Але Томаш[івський] вийшов скорше і я не міг з ним поговорити" [11, 94].

Цікаво, що попри той факт, що джерелом конфлікту були зазвичай учні М. Грушевського, саме він нерідко виступав ініціатором поладження напруженої ситуації. Прикладом цьому може слугувати вже неодноразово згадуваний і добре висвітлений в історіографії конфлікт з С. Томашівським. Незважаючи на численні прояви прикрого для

М. Грушевського демонстративного "ірредентизму" свого учня, він зробив перший крок до примирення, написавши в "пацифікац[ійнім] настрою записку до Том[ашівського], щоб прийшов як що має час і гумор" [11, 100]. Як свідчить щоденник М. Грушевського, з'ясування відносин тривало чотири (!) години. При цьому надзвичайно цікавими виглядають накопичені С. Томашівським претензії до вчителя. За словами останнього, "Томаш[івський] розводив свої жалі, дивувався тому, що я без всякої причини реальної, тільки через поведінку відчужився від нього (як се я йому пояснив); з свого боку дарував огірченню тим, що я відсунув його від Записок (а навпаки я був прикро вражений, як він відсунувся), закидав, що не підтримував його кандидатури на позиції, які йому "належали" – віцеголоводство в секції і в Товаристві, я казав, що вважав його за молодим до сього" [11, 109]. Остання фраза є особливо цікавою, оскільки дає нам підстави поглянути на суперечку М. Грушевського з С. Томашівським крізь призму класичного конфлікту "батьків і дітей", коли старше покоління вчасно не зауважує амбіції молодшого. Також згаданий приклад, на наше переконання, поважно підважує поширювану в літературі тезу про авторитарність керівного стилю М. Грушевського як лідера наукової школи.

Вочевидь, на сьогодні ми знаємо про значно меншу кількість конфліктів, які супроводжували спілкування М. Грушевського з учнями. Наприклад, виключно зі щоденника львівського професора ми дізнаємося про його доволі напружені відносини з Олександром Сушком. У своєму щоденнику голова НТШ неодноразово з прикрістю занотовує неетичну поведінку свого учня, "котрий далі веде свою фронду" і навіть "випросився у комісії, аби не екзамінуватися у мене" [11, 47]. Про складнощі у взаєминах О. Сушка та М. Грушевського коротко згадував і В. Дорошенко [6, 252].

Важливим виміром нашої проблеми є з'ясування особливостей виникнення і вирішення конфліктних ситуацій у системі "учень/учень". Занурюючись у взаємини представників львівської школи, у вічі у першу чергу впадає підкреслена взаємоповага молодих людей, розуміння залученості до спільної праці та особливої наближеності до особи М. Грушевського. Незважаючи на молодий вік і значні наукові амбіції, ми зовсім не спостерігаємо особистої недовіри або боротьби за дослідницькі пріоритети. Навпаки, наявні факти дозволяють говорити, що представникам львівської школи було притаманне відчуття спільної справи. Втім, наявні джерела дозволяють нам зануритись у специфіку культури конфлікту між учнями М. Грушевського.

Як ілюстрацію "м'якої" версії конфлікту, візьмемо проблему розмежування наукових інтересів, котру не завжди вдавалося полагодити без взаємних образ. Для прикладу згадаємо М. Кордубу та С. Томашівського, котрі під проводом М. Грушевського занурились у

вивчення козаччини. Між ними виникла суперечка з приводу видання актів, котрі висвітлювали польсько-козацькі відносини в добу Хмельниччини. Чернівецький учений між документами, котрі характеризують зовнішню політику гетьмана, видав також кілька актів, які, як вважав його львівський колега, характеризували внутрішні відносини у тогочасній польській державі, а отже належать до кола його археографічних зацікавлень. Відчуваючи ніяковість ситуації, М. Кордуба, що прикметно, обирає саме вчителя третейським суддею і пояснює: "Вправді перед трома роками говорив мені Том[ашівський] що хоче видати збірку актів до істор[ії] польсько-козацьких зносин за Хм[ельницько]го, щось в роді acta interna, але не маючи ніякої звістки від сього часу, щоби він справді щось такого приготовлював, я пустив до друку і тих кілька актів, що мав їх у себе, не думаючи нікому влазити в капусту, а просто тому, що вважав їх інтересними. Впрочім, на мою думку, за Хмельниччини годі робити різку границю між acta externa і interna..." [5, 64].

Більш складний за внутрішніми причинами конфлікт спостерігаємо при не завжди коректному рецензуванні учнями праць своїх колег по школі. Прикладом тут може стати гостра критика М. Кордубою праці І. Джиджори "Економічна політика російського правительства супроти України в 1710-1730 pp.", котру той захистив у Львівському університеті як докторську дисертацію. На противагу всім іншим рецензентам, котрі загалом схвально відгукнулися на твір І. Джиджори, чернівецький історик, в уїдливому тоні доволі критично відгукнувся про працю молодшого колеги на сторінках "Діла", зверхньо порадивши йому "не псувати паперу безвартними здогадами і комбінаціями". Віднотовуючи "важні методичні промахи", М. Кордуба закинув автору "Економічної політики" різночитання між вступом і висновками студії, де на початку декларація значного розвитку торгівлі козацького гетьманату входила в суперечність із негативними наслідками торгівельної регламентації під час реформ Петра I [4, 1-3].

У своїй відповіді, яку з незрозумілих причин "Діло" відмовилося друкувати, І. Джиджора продемонстрував численні пересмикування його тез, а закиди опонента назвав "несправедливими" і "безцеремонними". Закінчуючи свою відповідь, з відчутними нотками образи львівський історик зазначив: "Але одного все таки можна від д[обродія] Кордуби жадати: Коли вже не доброї волі супроти критикованого ним автора, то в усякім разі сумлінности в реферованю думок чужих праць без огляду на те, чи вони йому подобаються чи ні" [8, 542].

Сучасний дослідник згаданого конфлікту Володимир Пришляк, осмислюючи мотиви критичного виступу М. Кордуби, поряд із суто фаховими моментами, наголосив: "У цій ситуації, можливо, ще й додалися та "заграли" амбіції М. Кордуби, елементарна заздрість, що не залишився у

Львові, як Джиджора, а змушений був учителювати в гімназії в Чернівцях" [9, 29]. На нашу думку, цей конфлікт можна розглядати як своєрідну скептичну реакцію старших представників школи на творчі пошуки молодшої генерації. Підстави для такого висновку дає оцінка критичного виступу М. Кордуби ще одного представника молодшого покоління школи Миколи Залізняка, який у своєму листі до І. Джиджори піддав сумніву "занадто білими нитками шиту" "підозрілу та малопереконливу" рецензію старшого колеги [8, 545].

Втім, у середовищі учнів М. Грушевського були й значно гостріші конфлікти – вже не професійного, а особистісно-етичного плану. Найбільш яскравим прикладом конфлікту особистісного плану у середовищі львівської школи служить уже згадуваний конфлікт в НТШ 1913 р., в якому представники старшого та молодшого покоління, колись об'єднані в стару та нову "фамілії", стали фактично по різні сторони довголітнього голови НТШ в оцінці його суспільно-політичної та науково-організаційної політики. Але, що важливо, більшість учнів М. Грушевського, навіть ті, що не належали до ближчого кола, не підтримали відвертих інсинуацій на адресу вчителя, засудивши методи боротьби С. Томашівського як аморальні.

Отже, як і будь-який інший науковий колектив, львівська школа також не уникла численних конфліктів різного походження та тривалості. Втім, наведені конфліктні ситуації загалом були буденними явищами у комунікативних практиках наукового співтовариства не лише того часу, але й сьогодення. Тертя між учителем та учнями, а також у середовищі останніх, були доволі звичайними для наукових шкіл, внутрішні протиріччя в яких ставали повсякденними подіями, що, як ми це акцентували у випадку з С. Томашівським, нерідко вписувалися у класичну модель конфлікту "батьків та дітей". Загалом же, реконструйована нами проблема культури конфлікту на прикладі школи М. Грушевського, на наше переконання, помітно актуалізує поглиблення уваги до психологічного клімату у творчих середовищах українських учених не тільки минулого, але й сучасності.

Джерела та література

1. Відділ рукописів ЛНБУ імені В. Стефаника. – Ф. 61. – Оп. II. – Спр. 79. – 108 арк.
2. Горинь В. Михайло Грушевський і конфлікти в Науковому Товаристві ім. Т. Шевченка // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Збірник наукових праць. – Львів, 1995. – Вип. 2. – С. 143-156.
3. Грицак Я. Конфлікт 1913 року в НТШ: причини і причинки // Український історик. – 1991-1992. – №3-4. – С. 319-332.
4. Кордуба М. З нашої наукової літератури. Іван Джиджора. Економічна політика російського правительтва супроти України в 1710 до 1730 рр. Львів 1912. (Відбитка із Записок наук. тов. ім. Шевченка т. ХCVIII, CI, CII, CV) // Діло. – 1912. – Ч. 230. – С. 1-3.

5. Листи Мирона Кордуби до Михайла Грушевського і Федора Вовка; упоряд. В.Наулко, В.Старков // Старожитності Південної України. – Вип. 14. – Запоріжжя: РА "Тандем У", 2005. – С. 12-76.
6. Листування Михайла Грушевського. – Т. 2. – Київ; Нью-Йорк; Париж; Львів; Торонто: УІТ, 2001. – 412 с.
7. Листування Михайла Грушевського. – Т. 4: Листування Михайла Грушевського та Івана Джиджори. – Київ; Нью-Йорк: УІТ, ВД «Простір», 2008. – 552 с.
8. Пришляк В. Мирон Кордуба та Іван Джиджора: рецензент і автор // До джерел: Збірник наукових праць на пошану Олега Купчинського з нагоди його 70-річчя. – Київ; Львів, 2004. – С. 539-547.
9. Пришляк В. Михайло Грушевський та Іван Джиджора: учитель і учень у світлі взаємного листування // Листування Михайла Грушевського. – Т. 4: Листування Михайла Грушевського та Івана Джиджори. – Київ; Нью-Йорк: УІТ, ВД «Простір», 2008. – С. 11-47.
10. Пшеничний Є. "...Щадить цензорського олівця": до історії появи статті С. Томашівського "Наша політика" // Український історик. – 1991-1992. – № 3-4. – С. 352-361.
11. Центральний державний історичний архів України у м. Києві. – Ф. 1235 (Грушевські – історики та філологи). – Оп. 1. – Спр. 25 (Щоденники та записна книжка). – 511 арк.
12. ЦДІАУ у м. Києві. – Ф. 1235 (Грушевські – історики та філологи). – Оп. 1. – Спр 764 (Листи Стадника М.). – 27 арк.
13. Щоденники М.С.Грушевського (1904-1910 рр.) / Публ., передм., комент. І. Гирича // Київська старовина. – 1995. – № 1. – С. 18-27.

Костянтин Івангородський

ТРАНСФОРМАЦІЇ БІЛОРУСЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ В 1990-х рр.*

З розпадом Радянського Союзу кардинально змінився й історіографічний процес у новопосталих незалежних державах. Не стала винятком у цьому відношенні й Республіка Білорусь. Однак на всьому пострадянському просторі «нові» національні історіографії практично припинили звертати увагу на розвиток і проблеми історичної науки сусідніх країн. Тому дотепер, скажімо в Україні чи Росії, мало хто з професійних істориків обізнаний зі становищем сучасної білоруської історіографії та має про неї доволі приблизне уявлення. Позаяк саме в Білорусі на початковому етапі її незалежного існування «національна» історіографія зазнала чи не найдраматичніших трансформацій, пройшовши за досить короткий проміжок часу шлях (менше десяти років) від натхненної «націоналізації» історії до реінсталяції історичної науки у

---

* Публікація містить результати досліджень, проведених при грантовій підтримці ДФФД за конкурсним проектом № Ф67/8-2015: «Спільна історія України та Білорусі в сучасній колективній пам'яті обох народів: компаративний аналіз».